

מִן הָרֵב יַעֲקֹב מֹשֶׁה חִרְלָה זצ"ל

בענין עיקר הנדר וגדרי התפסה*

יום ה' כז אייר תרצ"ב לפ"ק

ריש נדרים דף ב' ע"א ר"ן ד"ה כל כינויי, בסתירת דברי הר"ן אהדדי, דבנדרים כתב דעיקר הנדר הוא בין על ידי התפסה, ובין ע"י איסור ובשבועות כתב הר"ן¹ דרק על ידי התפסה. צ"ל דהר"ן בשבועות קאמר אליבא דהרי"ף וכאן אומר הר"ן אליבא דרש"י. דבשבועות² איפלו אב"י ורבא אם שבועה מועיל בהתפסה, דאב"י סבר דמתפיס ורבא סבר דלא מתפיס, וקי"ל כרבא דלא מתפיס. ולכאורה קשה לרבא אמאי לא מתפיס בשבועה, נילף מנדר שתועיל התפסה דהא כולי עלמא מודים דבנדר מועיל התפסה. וי"ל דאין הכי נמי דלמאי דמפרש רש"י דהתפסה הוא רק תנאי מתנאי הנדר, א"כ באמת שפיר ילפינן שבועה מנדר דמועיל התפסה לכולי עלמא. אלא דפלוגתא דאב"י ורבא אינה בעיקר התפסה אלא באומר זה-כזה. ברם אם באמת אמר דבר זה יהא אסור כזה שפיר מתפיס אפילו בשבועה, דילפינן מנדרים. ואף שלפירוש הרי"ף דפלוגתייהו היא בעצם ההתפסה אפילו אם דבר זה יהא אסור כזה סבר דלא מועיל התפסה, א"כ הוה לן למילף מנדרים. אלא שהוא סובר דהא דילפינן מהיקישא זהו רק לענין דינים - פרטים, אבל התפסה דלדעתו היא עצם הנדר שאיננו יכול להיות בגוני - אחרי, ולפיכך, לא ילפינן מיניה כמו שאי אפשר לומר דאיסור גברא יועיל בנדר. אבל אסור הוא רק יד (לשבועה). והשתא א"ש דהר"ן מפרש בשבועות אליבא דהרי"ף וליה - לא סבירא ליה אלא סבר כפירוש רש"י.

הר"ן בשבועות אומר דהתפסה מועילה רק מדבר של קדושה. זאת אומרת המשכת הקדושה שהוא ממשיך הקדושה על דבר אחר. ולפי זה קשה, לפי שיטת רש"י דאסור הוא עיקר נדר א"כ כיצד הוא יכול להמשיך ולהתפיס דבר חדש בנדר שנדרו בלשון אסור, הא אין כאן קדושה שתתפשט? וי"ל דבכהאי גוונא שחלות הנדר הוא רק ע"י המשכת הקדושה אתאן עלה מטעם יד, דברורה לנו כונתו שיהי' באופן שיוכל הנדר לחול כמו שאנו אומרים לשיטת הר"ן דאסור מועיל מטעם יד אעפ"י שאסור אינו לשון נדר. כך נאמר לשיטת רש"י אעפ"י שעיקר חל מטעם שאמר

* תודתנו נתונה לרב אברהם זק"ש שליט"א שהמציא לידינו חדו"ת אלה, שטרם ראו אור עולם. כותרת המאמר ומראי המקום נכתבו על ידינו (העורך).

1. דף ח' ע"א מדפי הרי"ף.

2. דף כ' ע"א. ועיי"ש ברש"י ד"ה איסור וכו' ובד"ה דיום שמת בו אביו וכו'.

אסור שהוא עיקרי אבל לענין המשכת הקדושה הוא רק מטעם יד. והילכך דעתו להתפס בקדושת הנדר של קרבן אעפ"י שלא אמר את זה בפירוש.

והשתא דאתאן דביסוד נדר ע"י התפסה מונח יסוד דין הקדש, א"כ היאך יכול לנדור על דבר שאינו שלו עליו, הא קי"ל "איש כי יקדיש ביתו" ביתו ולא של אחרים³. ועוד צריך להבין בכלל בכל דיני נדר דקיימא לן דאיסור חפצא. הא כיצד יכול אדם להטיל איסור על חפץ חבירו? ובתירוץ הקושיות יש להקדים הגדרת ההקדש. יש לחקור: הקדש זה שאמרה תורה מהו? אם האדם בדיבורו מטיל על החפץ את כל דיני ההקדש. או דילמא האדם מטיל על החפץ רק את יסוד ההקדש הכללי ורק אז באה התורה ומטילה את פרטי דיניו? וי"ל דבאמת האדם מחדש רק את עיקר ההקדש, ואז באים הפרטים מכחה של תורה.

ועל פי זה יבואר לנו אופן נדר ההקדש ואפשרותו גם בנכסי חברו אע"פ ששם אין מקום לחלות דיני ההקדש מפני שאין החפץ שלו, ואנן בעינן איש כי יקדיש ביתו ולא של אחרים. מ"מ אין זה מפריע לדין ההקדש עצמו שאיננו תלוי בפרטי דינים ולכן חל הנדר. דהן אמנם דלגבי אחרים אין אפשרותו של פרטי ההקדש לחול, אעפ"י כ"ל לגביה עצמו שפיר ושפיר חל ההקדש ופרטי פרטים. וזהו דין הנדר בשל חברו. ועל פי זה יש להוסיף ולבאר בטעם הפלוגתא אי יש מעילה בקונמות או לא⁴. דיש לחקור בדין מעילה. אם המעילה גופא אחד מדיני ההקדש כמו שאר דינים, או דילמא הוא רק תוצאה מדיני ההקדש שאנו אומרים דבר שיש עליו אלו ואלו דינים חייבים מעילה על השתמשותו. והנה מ"ד דסבר יש מעילה בקונמות סבירא ליה דהמעילה היא אחד מדיני ההקדש וכפי שאמרנו דלגבי ידיה חלים כל הדינים ולפיכך יש מקום גם למעילה. ולעומת זאת מ"ד דסבר דאין מעילה בקונמות, זהו משום דס"ל דהמעילה היא תוצאה מכל הדינים (כפי שאמרנו לעיל) לכן בקונמות שאין כאן כל הדינים שהרי אחרים יכולים להשתמש בזה כרצונם שפיר קאמר דאין מעילה בקונמות.

הרמב"ם בשבועות פרק ב' הלכה ח' ט' אומר כיצד המתפס בשבועה דלא חל - אם אחד נשבע ואח"כ אמר איש אחר ואני כמותך פטור, אם אחד אסר בשר בשבועה ואח"כ איש אחר נשבע ואמר הפת הזה כבשר זה פטור על הפת שהרי לא הוציא שבועה מפיו. ומוסיף אעפ"י שפטור ממלקות אבל איסור מיהא איכא על הפת שהרי התפס בשבועה. ועכשיו יש להקשות כיון שהרמב"ם אמר רק על התפסה בחפץ דאיסור מיהא איכא, משמע מהכא דעל האופן הראשון של התפסה בגברא אפילו איסור ליכא. א"כ קשה איזה חילוק ראה בזה הרמב"ם לחלק בין התפסה בגברא או בחפצא. וליכא למימר דלאו דוקא קאמר דה"ה על התפסה בגברא יש

3. ראה ב"ק ס"ח ע"ב ועוד.

4. נדרים ל"ה ע"א.

גם איסור, דהא הרמב"ם חילק בהלכות נדרים פרק ג' הלכה ג' בענין תוכ"ד: דהיכא דהתפיס בגברא שאמר אני כמותך דמועיל רק תוכ"ד הראשון, והיכא דהתפיס בחפצא מועיל אפילו לאחר כמה ימים. ועכשיו אם נאמר דבשבועות גם כן יש איסור היכא דהתפיס בגברא א"כ לחלק גם התם בענין תוכ"ד. שמע מינה דהיכא דהתפיס בגברא אין אפילו איסור והיכא דהתפיס בחפצא יש איסור לעולם לכן אין לחלק.

ועוד יש להבין מאי סברת הרמב"ם דחלק בנדרים בין התפסה בגברא או בחפצא דבגברא מועיל רק תוכ"ד ובחפצא אפילו לאחר כמה ימים. ועוד יש להקשות (קושית המשנה למלך) דהתפסה בגברא דמועיל רק תוכ"ד גמרינן מנזירות, ובנזירות בעינן תוכ"ד רק היכא דאמר ואני לחוד דהיינו אחד אמר הריני נזיר ואח"כ אמר אחר ואני אז בעינן תוכ"ד. אבל היכא דאמר ואני כמותך גם בנזירות לא בעינן תוכ"ד. ועכשיו יש לתרץ על שלשה קושיות אלו, דהא יש להבין מה דאמרנן דשבועה איסור"ג. מהו פירוש איסור"ג הלא מהיכא נלקח האיסור מחפצא, דמפני שהחפץ נאסר ממילא הרי הוא אסור לאכלו וא"כ זה איסור"ח. אלא יש להגיד בזה דבשבועה דנהי דיש גם איסור"ח אבל האיסור העיקרי הוא איסור"ג דהא אסר אנפשיה. ולגבי נדר יש גם איסור"ג רק דעיקר האיסור הוא על החפץ דהא אסר את החפץ. וכפי שאנו אומרים כעת דגם בשבועה וגם בנדר יש [ב]שניהם איסור"ח ואיסור"ג רק ההבדל ביניהם מהו העיקר. א"כ קשה היכא חל נדר על חפץ המושבע הא לא אוסיף כלל בנדר כי היכא דאין שבועה חלה על חפץ הנדור אעפ"י שהוסיף בשבועה איסור"ג, מ"מ כיון שגם בנדר יש איסור"ג לא ניתוסף כלל בשבועה ולא חייל. יש לתרץ על זה, אף על פי דגם בשבועה יש איסור"ח מ"מ יש רק איסור אבל איסור"ח שבנדר הוא איסור קדושה לכן חל נדר על חפץ המושבע, דהא אוסיף בנדר תוספת קדושה.

ולפי מה שהבאתי, דגם בנדר וגם בשבועה יש [ב]שניהם איסור גברא ואיסור חפצא, תתיישב לנו כל הקושיות שהקשינו על הרמב"ם (כסדרן. א) קושיא ראשונה דאיזה חילוק יש בשבועות בין התפסה בגברא להתפסה בחפצא. דמחלק בזה הרמב"ם בענין איסור (תוכ"ד?) י"ל דהאיסור"ג שבשבועה אינה מקבלת צורה של חלות. אלא רק האיסור מונחת על הגברא בתורת "אזהרה" והתפסה אינה שייכת באזהרה - אבל היכא דהתפיס בחפצא דאמר "פת זה כבשר זה", יש עליו איסור (דהלא הבאתי את זה לעיל), דאיסור שבועה מכיל גם איסור"ח לכן יש איסור. אבל לחייבו במלקות אינו מחייבו. דאיסור"ח בשבועה אינו איסור עיקרי לכן איסור"ח אינו יכול להעמיס עליו גם מלקות, אבל איסור דאורייתא מיהא איכא. (ב) וגם ניחא בהא קושיא שניה שהקשינו על הרמב"ם שמחלק בנדרים בין התפסה בגברא לחפצא בענין תוכ"ד. י"ל דהתפסה בגברא צריך להיות דוקא תוכ"ד. מפני שעל הגברא אין איסור בנדרים, דנוכל להתפיס בו רק תוכ"ד אי התפיס בגברא לא

אמרינן דחושב להתפיס בגברא אלא אמרינן דהתכוון להתפיס בחפצו שהאדם הראשון אסר. אבל לאחר כדי דיבור לא משמע שהתפיס בדבר שהאדם הראשון אסר אל[א] חשוב כמו שהתפיס (בחפצא) בגברא לכן זה לא מועיל לאחכ"ד. אבל היכא דהתפיס בחפצא שאמר פת הזה - כבשר זה מועיל אפילו לאחכ"ד דעל החפץ מונח איסור תמידי. ג) הקושיא שלישית: דבנזירות מועיל אפילו לאחר כ"ד אפילו היכא דהתפיס בגברא י"ל מפני שעיקר נזירות הוא על הגברא דהיינו "קדושה" לכן היכא דאמר "ואני כמותך" מועיל אפילו לאחכ"ד דעל הגברא יש איסור תמידי. מ"מ היכא דלא [אמר] ואני כמותך אלא "ואני" לחוד, מועיל רק תוכ"ד דלאחר כדי דבור לא ידעינן מאי קאמר דהא "ואני" לחוד קאמר אבל תוכ"ד אעפ"י שלא [אמר] "ואני כמותך" ידעינן דהתפיס בחברו.